

VIRTUS

23 | 2016

Nikolaj Bijleveld

Adelshistoricus tegen wil en dank

Een interview met Frederik Buylaert

249

Universitair hoofddocent Frederik Buylaert is sinds 2016 verbonden aan de Universiteit Gent en werkt nog een dag per week aan de Vrije Universiteit Brussel. Dankzij enkele succesvolle onderzoeksaanvragen geeft hij met zijn 35 jaar leiding aan een diverse onderzoeksgroep van promovendi en postdocs die zich allen bezighouden met de geschiedenis van stad en staat, met daarbinnen veel aandacht voor de adel. Dat Frederik Buylaert zich als historicus zou specialiseren op de late middeleeuwen en de adel tot een van zijn belangrijkste onderzoekssubjecten zou verheffen, lag aanvankelijk niet heel erg voor de hand.

In zijn studententijd in Gent werd Frederik Buylaert gegrepen door de sociale geschiedenis die trends en ontwikkelingen vaak over een langere periode wil onderzoeken. Zowel de late middeleeuwen als de negentiende eeuw spraken hem zeer aan vanwege de grote gebeurtenissen die beide perioden kenmerken, zoals de zwarte dood en de opkomst van de steden, de Franse en de Industriële Revolutie, en hun impact op sociale groepen in de samenleving. Als student was hij ‘vast van plan zich vast te bijten in de negentiende eeuw’. Hij raakte echter na afloop van een college aan de praat met de docent. Die vertelde hem: ‘doe vooral wat je wilt doen. Maar voor de grote vraagstukken die je boeien kun je net zo goed de vijftiende en zestiende eeuw induiken.’ Hij kreeg daarbij het aanbod zijn scriptie deels in Gent en deels in Leiden bij de hoogleraar Wim Blockmans te schrijven. ‘Dat gaf voor mij de doorslag. Ik wilde heel graag naar het buitenland.’ Nu klinkt Nederland niet meteen heel exotisch, maar Frederik Buylaert benadrukt lachend dat zijn familie altijd ‘zeer op Frankrijk was gericht. Ik was tot mijn twintigste nooit in Nederland geweest.’

In Leiden kwam Frederik Buylaert niet alleen in contact met Blockmans, maar ook ‘met een grote groep van getalenteerde historici, onder wie Antheun Janse en Mario Damen, die onderzoek deed naar de adel. Wat ik mij daar realiseerde was dat de adel in Vlaanderen als

Frederik Buylaert
(foto privécoll.)

verwaarloosbaar thema werd afgedaan. De nadruk lag op de stedelijke samenleving en op de ambachten en de burgers in die steden.' Op het afstuderen volgde nog een verblijf van een jaar aan Columbia University in New York. Hier ontstond het plan voor zijn promotieonderzoek.

Midden in Manhattan, ver weg van Europa, daar waar geen adel bestaat en nooit bestaan heeft, kwam ik op het idee: die adel is empirisch gezien nuttig. Het is een kleine groep die goed gedocumenteerd is en gevolgd kan worden over een periode van 100-150 jaar. Tot mijn grote verrassing en opluchting leende de adel zich zeer goed voor het onderzoek naar mijn grote passie: de sociale mobiliteit in de late middeleeuwen.

Voorals omdat het Vlaanderen van de middeleeuwen bekend staat als een stedelijke samenleving is weinig onderzoek gedaan naar rurale elites en hun relatie tot die steden. Desondanks wordt wel vaak de aristocratiseringstheorie onderstreept: de opkomende burgerij zal verraad plegen aan haar afkomst en er alles aan doen om op te klimmen tot de adel. Tot zijn eigen verrassing stelde Frederik Buylaert vast dat

het eigenlijk precies andersom was. Er was zoveel macht en rijkdom geconcentreerd in die steden dat de adel deze niet kon negeren en zich er zelfs aan moest aanpassen om te overleven als elite. De stad werd niet genegeerd, maar geïnfiltrerd en de aanwezigheid van de adel in bijvoorbeeld stadsbesturen werd steeds nadrukkelijker en het aantal huwelijksverbintenissen tussen adel en burgerij nam sterk toe. Er was niet alleen sprake van een aristocratisering van de stad, maar nadrukkelijk ook van een urbanisering van de adel. Deze vervloeiing van rurale en stedelijke elites was voor mij het meest dankbare en het meest interessante aspect van het proefschrift.

Tijdens de verdediging van zijn dissertatie leidde een prikkelende vraag van een van de opponenten, genderhistorica Martha Howell van Columbia University, tot een vervolgonderzoek. Lachend haalt hij de herinnering op:

Zij vroeg me, 'ja, je hebt nu wel een leuk proefschrift geschreven over de urbane elite en de rurale adel, maar wat is nu eigenlijk de adel?' Ik heb de groep onderzocht, maar wat die groep nu definieerde? Tot mijn enorme verrassing had ik geen enkel pasklaar antwoord op die vraag. Nu verdiep ik me onder meer in de vraag wat iemand tot een edelman maakt, welke criteria daarbij worden gebruikt. Ik doe dat door een vergelijking te maken tussen twee egodocumenten van een Engelse en van een Vlaamse edelman uit de vijftiende eeuw. Die teksten zijn zeer expliciet in wat hen tot edelen maakt en in het geval van de Engelsman, wat hem tot een gentleman maakt. Het gaat in beide gevallen om een complexe cocktail van factoren, gaande van ideologische claims rond 'blauw bloed', over dienstbaarheid aan de vorst tot het hebben van heerlijke macht. De precieze samenstelling van de cocktail lijkt in beide gevallen nauw samen te hangen met bredere trends in de samenleving. Denk daarbij aan de sterk verschillende aard en timing van de processen van staatsvorming en urbanisatie in de Nederlanden en Engeland.

251

Op deze anekdote volgde de conclusie: 'Na mijn promotie ben ik tegen wil en dank gebeten door de adelsmicrobe.' Vooral de zinsnede 'tegen wil en dank' is opmerkelijk voor een onderzoeker die zich vele jaren bezig heeft gehouden met de adel. Maar zelfs tijdens zijn promotie interesseerde Frederik Buylaert zich primair voor de adel 'als casus om sociaal-historisch onderzoek uit te kunnen voeren'. Politieke opvattingen lijken hier ook een rol bij te hebben gespeeld. Hij benadrukt dat

alle grondbeginselen van de moderne rechtsstaat door de adel met de voeten worden getreden. Het basale principe van de adel is immers een soort van claim op sociale superioriteit die heel moeilijk te rijmen is met hedendaagse principes van democratie en sociale gelijkheid van individuen. Mijn onderzoek toont de veerkracht van deze elitegroep aan. Maar ik persoonlijk ben nog nooit overtuigd geweest van het argument dat elites een heilzame rol in de geschiedenis spelen. Elites doen wat heel veel sociale groepen doen, namelijk hun eigen belangen verdedigen. Ik sta dan ook helemaal aan de andere kant van het politieke spectrum. Toen ik aan mijn proefschrift begon dacht ik, de guillotine, ik kan het niet goedkeuren, maar ik begrijp het wel. De adel: *you love it or you hate it*.

Geleidelijk is er toch wel enige vorm van liefde ontstaan. De adellijke families die hij tijdens zijn onderzoek bezocht, waren meestal zo vriendelijk hun archieven voor hem open te stellen. Hij benadrukt daarbij dat

sommige van mijn beste vrienden edellieden zijn. Bovendien, de Belgische en Nederlandse edellieden waarmee ik heb gepraat, doorgaans twintigers en dertigers, hebben vaak een afstandelijke relatie met het erfgoed van hun familie. Zij hebben jarenlang in het buitenland gestudeerd, trouwen buiten hun eigen sociale groep en realiseren zich dat een nadruk op familie en verleden niet relevant is voor de huidige configuraties van kapitaal- en machtsverwerving. Ook hierin herken je overigens weer de veerkracht van elites.

Doorslaggevend voor zijn occupatie met de adel is toch wel de vele mogelijkheden die deze groep biedt voor onderzoek naar de late middeleeuwen.

The past is a foreign country wordt wel gezegd. Dan is de adel mijn gids naar het verleden. Als een van de weinige goed gedocumenteerde sociale groepen in de late middeleeuwen, kon ik zijn bronnen goed gebruiken voor de grote sociale thema's die mij interesseerden. Maar nu moet ik toegeven dat de vraag 'wat is adel?' ook heel relevante sociale en culturele problematiek is. Het helpt begrijpen hoe anders samenlevingen in verschillende periodes in elkaar zitten. Het statuut van edelman in de late middeleeuwen bijvoorbeeld verschilt aanzienlijk van wat het betekent om van adel te zijn in onze huidige samenleving. Als je heer was, hield dat in dat je op grond van privaateigendom bijvoorbeeld recht mocht spreken en belasting kon heffen, iets wat tegenwoordig per definitie als publiekrechtelijk wordt opgevat. Dat is een heel andere manier van functioneren van samenlevingen.

Dankzij een verblijf aan Berkeley, University of California, nam zijn onderzoek opnieuw een onverwachtse wending.

Ik ben altijd van mening geweest dat we te veel focussen op de staat en dat er meer aandacht voor de steden moet zijn. Op die manier poogde ik ook een beetje afstand te nemen van mijn leermeesters: Blockmans in Leiden en Charles Tilly van Columbia University, twee grote namen als het gaat om staatsvorming. Ik had het gevoel dat ik zelf niets aan hun theorieën toe te voegen had.

In Californië werd hij echter gevraagd enkele colleges over Europese staatsvorming te geven en 'tot mijn eigen verbazing, met alle bewondering voor wat die grote staatsvormingsspecialisten van de twintigste eeuw hebben gedaan, was er toch een aantal vragen waarop ik geen antwoord had.' Het leidde tot een Europese onderzoeksaanvraag naar de verhouding tussen elites en staatsvorming in internationaal vergelijkend perspectief.

Frederik Buylaert is de eerste te benadrukken dat dergelijke projecten altijd groots in opzet zijn en dat de uitkomst niet bij voorbaat vast staat. 'Ik geloof heel erg in de onvoorspelbaarheid van onderzoek. Ik heb nooit een onderzoek uitgevoerd dat gelopen is zoals ik het had gepland. Dat is ook niet erg. Ik vind wel dat je een duidelijke vraag en een duidelijk thema moet hebben voordat je begint.' Het door de European Research Council gesubsidieerde onderzoek draagt de titel *Lordship and the rise of the state in Western Europe, 1300-1600*. De leidende vraag is hoe het fenomeen van de heerlijkheden zich verhoudt tot de staat. 'Het duurzame respect van vorsten voor het bestaan van enclaves van private rechtsmacht binnen hun vorstendom lijkt immers strijdig met de klassieke definitie van de processen van staatsvorming als de monopolisering van macht en de centralisering van belasting en rechtspraak.' Het project voorziet in twee postdoctorale onderzoekers en twee promovendi om deze rela-

tie nader te onderzoek in de Nederlanden (Vlaanderen en Gelre), Frankrijk (Normandië en Languedoc) en Engeland (Warwickshire).

Hij prijst zich gelukkig dat hij in de loop der jaren 'in de prijzen is gevallen bij verscheidene instanties'. Mede dankzij de succesvolle Europese onderzoeksaanvraag heeft Frederik Buylaert in 2016 de overstap naar Gent kunnen maken. Hij kreeg een positie aangeboden met 'veel onderzoekstijd'. Niet dat hij meent dat zijn onderzoek dat niet zou rechtvaardigen, 'maar veel van mijn vrienden dienden gelijktijdig met mij onderzoeksaanvragen in. Je bent dan vrienden en concurrenten tegelijk. Je leest elkaars teksten en concludeert dan dat het elkaar qua niveau niet ontloopt. En wat het dan maakt dat jij tot die kleine groep behoort die de aanvraag gehonoreerd ziet, dat hangt samen met andere factoren.' Frederik Buylaert voegt er meteen aan toe dat hij overtuigd is van de oprechtheid en de inspanningen van de beoordelingscommissies. Hij gelooft dat het goed mogelijk is te schiften tussen

zeg de 30 procent van de voorstellen die echt goed is en de rest, daar kan wel consensus over worden gevormd. Maar dat hierbinnen opnieuw een rangorde moet worden aangebracht en opnieuw wordt geselecteerd, dat lijkt me eigenlijk ondoenlijk. Als gemeenschap moeten we heel hard nadenken over dit systeem van verdeling van onderzoeksgelden. Collega Wouter Ryckbosch verwoordde dit treffend in een fraai en provocatief essay op www.ivorentoren.be. Misschien moeten we een deskundige commissie een topgroep van aanvragen laten selecteren en daarbinnen een loterij organiseren. Dat zou vermoedelijk voor zowel commissies als aanvragers tijd, energie en frustratie schelen.

253

Frederik Buylaert benadrukt dat een soort van 'tweestromenland dreigt te ontstaan: een heel kleine elitegroep van academici geeft weinig onderwijs, kan veel onderzoek doen en maakt bijgevolg meer kans bij onderzoeksaanvragen. Terwijl anderen, zonder dat daar altijd objectieve redenen toe zijn, meer onderwijs moeten verzorgen en minder tijd voor publiceren hebben, of – en dat is het grootste drama – gewoon geen aanstelling krijgen aan de universiteit terwijl ze vaak even productief en innovatief zijn als anderen die wel dat geluk hebben.' Aan de Vrije Universiteit Brussel ervoer hij aan den lijve hoe het is veel onderwijs te moeten geven en weinig tijd te hebben voor onderzoek. Na zijn promotie en postdoctorale aanstelling in Gent, was Frederik Buylaert in 2011 aan de slag gegaan bij de Vrije Universiteit van Brussel als universitair docent voor de vroegmoderne tijd. Hij boekte 'in intellectueel opzicht veel vooruitgang' door over een andere periode te doceren, maar het hield in dat hij nog minder ruimte had voor 'zijn' late middeleeuwen. Het betekende ook dat hij strategisch moest nadenken over de inhoud van die een tot twee artikelen die hij slechts per jaar kon schrijven en de tijdschriften waarin deze werden geplaatst.

De kwestie van onderzoeksfinanciering heeft mede de interesse van Frederik Buylaert omdat hij nu bij zijn eigen promovendi de gevolgen ervan ziet.

Twintig jaar geleden kon je nog zes jaar over je proefschrift doen. Nu wordt van je verwacht dat je binnen vier jaar promoveert op een bij voorkeur Engelstalig werk, wat niet makkelijk is als je niet, zoals ik, de luxe hebt gehad in een Engelstalig land te hebben gewoond, en dat je zo snel mogelijk enkele artikelen publiceert over thema's die niet te veel overlappen met je proefschrift. En als je eenmaal bent gepromoveerd, is het ontzettend

lastig door te stromen. Ik kreeg destijds te horen: ‘wat jij wilt kan hier niet, verhuis maar naar Groot-Brittannië.’ Maar als je dan een relatie en kinderen hebt, is dat niet zo makkelijk. Ik kon daar erg boos om worden. Ik heb niets tegen prestatiedruk, maar het moet wel leefbaar blijven. Ik ben ervan overtuigd dat het systeem erg frustrerend is en dat we moeten nadenken over manieren om het menselijker te maken.

Maar, zo benadruk Frederik Buylaert, daar staan ook wel positieve ontwikkelingen tegenover, in het bijzonder de toenemende internationalisering. Alhoewel hij onderstreept dat het Nederlands als wetenschapstaal moet blijven bestaan, is hij zeer blij dat tegenwoordig ‘veel van het echt belangrijke onderzoek in het Engels verschijnt, waarmee het voor een veel grotere groep van academici beschikbaar komt.’ Ook de toenemende mobiliteit van academici heeft in zijn ogen een positieve invloed op de kennisverspreiding en -vermeerdering. Het buitenland bracht ook Frederik Buylaert veel goeds. ‘Het is toch wel de beste keuze uit mijn leven geweest om in Leiden te gaan studeren gezien dat ik daar mijn vrouw heb leren kennen. En de adel? Ik moest klaarblijkelijk naar Nederland en Amerika, uit mijn vertrouwde milieu gehaald worden, om te ontdekken wat echt interessant was.’

254

Dr. Nikolaj H. Bijleveld is a staff member of the University of Groningen. He publishes on elites, religion and nationalism in the Netherlands and Denmark in the modern period.

University of Groningen, P.O. Box 800, 9700 AV Groningen, The Netherlands – n.h.bijleveld@gmail.com

Finding safety in feuding. Nobles' responses to Nuremberg's rural security policy in the mid-fifteenth century 11

Ben Pope

Adellijke beschermers van een christelijke gemeenschap. Veluwse edelen tussen machtswerking en religieuze verandering in de zestiende eeuw 33

Jos de Weerd

The longing for leadership. Collective memory of nobles, the perception of their present days, and the need for 'noble-minded personalities' in the Weimar Republic 57

Michael Seelig

Dossier

Landed elites, landed estates and lifestyles in Europe (1880-2000). A historiographical balance and a research agenda 85

Yme Kuiper

Dining in aristocratic households of nineteenth-century France. A study of female authority 105

Elizabeth C. Macknight

The economic and social transformation of the Finnish landed elite, 1800-2000 125

Alex Snellman

From elite to public landscapes. The case of the Klarenbeek estate in Arnhem, 1880-1950 147

Elyze Storms-Smeets

Redefining nobility. Germany during the nineteenth and early twentieth centuries 169

Daniel Menning

23 | 2016

9 789087 046552